

เปิดโลกวิชาชีพบัญชีสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

The Accounting Profession Open for The Asean Economic Community

นภา นาคแย้ม *

บทคัดย่อ

การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ส่งผลให้มีการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตได้อย่างเสรี ได้แก่ สินค้า แรงงานฝีมือ การบริการ และการลงทุน ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือ ปัจจุบันมีข้อตกลงกันใน 8 สาขาวิชาชีพ ได้แก่ วิศวกรรม พยาบาล สถาปัตยกรรม การสำรวจ แพทย์ ทันตแพทย์ บัญชี และ บริการและท่องเที่ยว สำหรับวิชาชีพบัญชีมีการทำกรอบข้อตกลงยอมรับร่วมในสาขาวิชาชีพของอาเซียน (Mutual Recognition Arrangement Framework on Accountancy Services : MRAs) โดยมีหลักการเปิดโอกาส

ให้นักบัญชีที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดสามารถจดทะเบียนหรือขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพ นักบัญชีในประเทศอาเซียนอื่นได้โดยต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบภายในของประเทศนั้นๆ ดังนั้นเพื่อสร้างโอกาสในวิชาชีพ นักบัญชีควรมีการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนดังนี้ ได้แก่ เพิ่มความรู้เกี่ยวกับข้อกำหนดของการไปลงทุน และทำงานด้านบัญชีของแต่ละประเทศ พัฒนาความรู้ ความสามารถด้านวิชาชีพ เพิ่มทักษะด้านภาษาอังกฤษและภาษาอาเซียน รวมถึงการเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของประเทศสมาชิกอาเซียน

Abstract

The Asean Economic Community (AEC) shall be the goal of regional economic integration by 2015. AEC will affect the free movement of operational factors such as goods and services, the skilled-labour and the investment. Moreover, AEC has affected to the movement of skilled-labour in eight fields: engineering, nursing, architecture, surveying, medical, dentist, accounting,

hotel services and Tourism. The accounting profession has an ASEAN Mutual Recognition Arrangement Framework on Accountancy Service (MRAs). It is an opportunity for qualified accountants so they would be able to work at other Asean countries under the rules of each country. The accountant should be ready to participate in the Asean Economic Community as follows : Increasing their knowledge

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาการบัญชี คณะบัญชี ธุรกิจ และมัลติมีเดีย มหาวิทยาลัยคริสเตียน

requirement of the investment, the accounting system of each country, the professional development, English language skills and Asean language skills.

should be enhanced. They should understand and learn more about traditions, society, history and culture of Asean country.

ประวัติความเป็นมาประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC)

AEC เป็นการพัฒนามาจากการเป็นสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Association of South East Asian Nations : ASEAN) ก่อตั้งขึ้นตามปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อ 8 สิงหาคม 2510 โดยมีประเทศผู้ก่อตั้งแรกเริ่ม 5 ประเทศ คือ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ และไทย ต่อมาในปี 2527 บรูไน ได้เข้าเป็นสมาชิก ตามด้วย 2538 เวียดนาม เข้าร่วมเป็นสมาชิก ต่อมาปี 2540 ลาวและพม่า เข้าร่วม และปี 2542 กัมพูชา ก็ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกลำดับที่ 10 ทำให้ปัจจุบันอาเซียนเป็นกลุ่มเศรษฐกิจภูมิภาคขนาดใหญ่ มีประชากรรวมกันเกือบ 500 ล้านคน จากนั้นในการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 9 ที่อินโดนีเซีย เมื่อ 7 ต.ค. 2546 ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ตกลงกันที่จะจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ซึ่งประกอบด้วย 3 เสาหลัก คือ

1.ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economic Community : AEC)

2.ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (Socio-Cultural Pillar)

3.ประชาคมความมั่นคงอาเซียน (Political and Security Pillar) คำขวัญของอาเซียน คือ “One Vision, One Identity, One Community.”

หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม

เดิมกำหนดเป้าหมายที่จะตั้งขึ้นในปี 2563 แต่ต่อมาได้ตกลงกันเลื่อนกำหนดให้เร็วขึ้นเป็นปี 2558 และก้าวสำคัญต่อมาคือการจัดทำปฏิญญาอาเซียน (ASEAN charter) ซึ่งมีผลใช้บังคับแล้วตั้งแต่วันที่ 15 ธันวาคม ปี 2552 นับเป็นการยกระดับความร่วมมือของอาเซียนเข้าสู่มิติใหม่ในการสร้างประชาคม โดยมีพื้นฐานที่แข็งแกร่งทางกฎหมายและเมืองค้ำรองรับการดำเนินการเข้าสู่เป้าหมายดังกล่าวภายในปี 2558 โดยมีแนวคิดที่ว่าอาเซียนจะกลายเป็นเขตการผลิตเดียว ตลาดเดียว (Single market and production based) สิ่งที่จะตามมาคือการเคลื่อนย้ายปัจจัยการผลิตได้อย่างเสรี ซึ่งประกอบด้วย สินค้า แรงงานฝีมือ การบริการ และการลงทุน ในส่วนของการเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือในประชาคมอาเซียน (Mobility of professions in ASEAN community) โดยวิชาชีพที่มีการตกลงให้เคลื่อนย้ายหรือแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศสมาชิก ประกอบด้วย 8 สาขาอาชีพ

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม) ๒๕๕๕

ซึ่งวิชาชีพบัญชีเป็น 1 ใน 8 วิชาชีพที่สามารถไปทำงานในประเทศอาเซียนได้อย่างเสรี

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีประเทศสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ ได้แก่ บรูไน กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย พม่า ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม ดังภาพที่ 1 โดยมีเป้าหมายหลักในการรวม 10 ประเทศให้เป็นตลาดและฐานผลิตเดียว เพื่อส่งเสริมการค้าการลงทุนภายในกลุ่ม AEC เอง และสร้างอำนาจต่อรองทางการค้าการลงทุนกับประเทศ

นอกกลุ่ม AEC ซึ่งเป็นลักษณะคล้ายกับการรวมกลุ่มของสหภาพยุโรป หรือ EU นั่นเอง เน้นจากการรวมตลาดและฐานผลิตให้เป็นหนึ่งเดียว ย่อมหมายถึงการไหลเวียนเคลื่อนย้ายไปมาอย่างเสรี (Free flow) ของสินค้า บริการ เงินทุน และนักวิชาชีพ หรือเปรียบเทียบง่ายๆ ว่า เมื่อรวมเป็นประชาคมอาเซียนได้ ประเทศไทย และอีก 9 ประเทศสมาชิกอาเซียนจะเป็นเสมือนจังหวัดหนึ่งในอาเซียน (อุดม ธนรัตน์พงศ์, <http://tax.bugnoms.com>)

ภาพที่ 1 : 10 ประเทศสมาชิก ASEAN และปีที่เข้าร่วม
ที่มา : www.fap.or.th

แผนปฏิบัติการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC Blueprint) (องค์ความรู้ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน, 2555)

AEC Blueprint คือกรอบข้อตกลงในการดำเนินการทางเศรษฐกิจที่ชาติสมาชิกอาเซียนจะก้าวไปด้วยกัน เป็นเสมือนเป้าหมายหรือพันธกิจที่จะต้อง

พยายามเปลี่ยนจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม โดยมีกรอบคร่าวๆอยู่ 4 ข้อได้แก่

1. การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน
2. การเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง

3. การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน และ

4. การเป็นภูมิภาคที่มีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก

การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนซึ่งทำให้อาเซียนมีความสามารถในการแข่งขันสูงขึ้น โดยอาเซียนได้กำหนดกลไกและมาตรการใหม่ๆ ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินมาตรการด้านเศรษฐกิจที่มีอยู่แล้ว เร่งรัดการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในสาขาที่มีความสำคัญลำดับแรก อำนวยความสะดวกการเคลื่อนย้ายบุคคล แรงงานฝีมือ และผู้เชี่ยวชาญ และเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลไกสถาบันในอาเซียน การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกันของอาเซียน มี 5 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การเคลื่อนย้ายสินค้าเสรี 2) การเคลื่อนย้ายบริการเสรี 3) การเคลื่อนย้ายการลงทุนเสรี 4) การเคลื่อนย้ายเงินทุนเสรีขึ้น 5) การเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมือเสรี เพื่อให้สามารถทำงานในประเทศสมาชิกได้ง่ายขึ้นใน 8 สาขาอาชีพ คือ

1. วิศวกรรม (Engineering services)
2. พยาบาล (Nursing services)
3. สถาปัตยกรรม (Architectural services)
4. การสำรวจ (Surveying qualifications)
5. แพทย์ (Medical practitioners)
6. ทันตแพทย์ (Dental practitioners)
7. บัญชี (Accountancy services)
8. บริการและท่องเที่ยว (Hotel services and tourism)

การเคลื่อนย้ายนักวิชาชีพ หรือแรงงานเชี่ยวชาญ หรือผู้มีความสามารถพิเศษของอาเซียนได้อย่างเสรี ถือเป็นการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียนที่สำคัญ โดยกลุ่มสมาชิกอาเซียนได้จัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมกันในเรื่องคุณสมบัติหรือ

มาตรฐานในแต่ละวิชาชีพ หรือ Mutual recognition arrangements : MRAs เพื่ออำนวยความสะดวกในการเคลื่อนย้ายนักวิชาชีพหรือแรงงานเชี่ยวชาญ หรือผู้มีความสามารถพิเศษของอาเซียนได้อย่างเสรี

ปัจจุบันมีข้อตกลงยอมรับร่วมกันในคุณสมบัติ นักวิชาชีพของอาเซียน(MRAs) ทั้งหมด 7 สาขา คือ แพทย์ (Medical practitioners) ทันตแพทย์ (Dental practitioners) พยาบาล (Nursing services) สถาปัตยกรรม(Architectural services) การสำรวจ (Surveying qualifications) นักบัญชี(Accountancy services) และวิศวกรรม (Engineering services) ส่วนสาขาอื่นๆ ยังอยู่ระหว่างการพิจารณา ซึ่งนักวิชาชีพดังกล่าว หากมีความสามารถและมีคุณสมบัติผ่านตามเงื่อนไขของแต่ละประเทศกำหนด ก็จะสามารถไปทำงานในกลุ่มสมาชิกอาเซียนได้อย่างเสรี โดยได้รับการปฏิบัติต่อเยี่ยงชนชาตินั้นๆ

แต่ละสาขาวิชาชีพ มีข้อตกลงยอมรับร่วมกัน หรือ MRAs ที่มีหัวข้อหลักๆคล้ายกัน ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ นิยามและขอบเขต การยอมรับ,คุณสมบัติ, และสิทธิของวิชาชีพต่างชาติ หน่วยงานกำกับดูแลวิชาชีพ สิทธิในการกำกับดูแล คณะกรรมการประสานงานด้านวิชาชีพอาเซียน ข้อยกเว้นร่วมกัน การระงับข้อพิพาท การปรับปรุงแก้ไข

หากมองรวมใหญ่หรือองค์กรในระดับอาเซียน มีคณะกรรมการประสานงานวิชาชีพสาขาต่างๆ ทั้ง 7 สาขา (ASEAN Joint Coordinating Committee หรืออาจเรียกอย่างอื่น) ประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานกำกับดูแลวิชาชีพของประเทศสมาชิกอาเซียนแต่ละประเทศ มีหน้าที่หลัก คือ อำนวยความสะดวกในการดำเนินการตามข้อตกลงฯ โดยการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับกฎระเบียบภายในของประเทศสมาชิกอาเซียน และการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการดำเนินการตามข้อตกลงฯ เป็นต้น

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม) ๒๕๕๕

ภาพที่ 2 : กระบวนการหลักของ MRAs

ที่มา : <http://rt-spark.blogspot.com/2011/08/blog-post.html>

รวมถึงคือหน่วยงานกำกับดูแลวิชาชีพหรือองค์กรในระดับประเทศสมาชิกต่างๆ ได้แก่สภาวิชาชีพ (Professional Regulatory Authority) หรือกระทรวง/องค์กรที่เกี่ยวข้องของประเทศสมาชิก สำหรับประเทศไทยมีสภาวิชาชีพทั้ง 7 สาขาวิชาชีพ ได้แก่ แพทย์สภา สภากายบาล ทันตแพทย์สภา สภาวิศวกร สภาวิชาชีพบัญชี สภาสถาปนิก หน่วยงานกำกับดูแล

วิชาชีพมีหน้าที่ที่สำคัญคือ ขึ้นทะเบียน และ/หรือออกใบอนุญาตให้ผู้ประกอบวิชาชีพต่างชาติในการเข้ามาประกอบวิชาชีพในประเทศผู้รับ (หมายถึง ประเทศสมาชิกที่เข้าร่วมที่ผู้ประกอบวิชาชีพต่างชาติมาขอขึ้นทะเบียน และ/หรือขอรับใบอนุญาตในการประกอบวิชาชีพ) ดังตารางต่อไปนี้

สาขาวิชาชีพ	วิชาชีพอาเซียน	องค์กรที่กำกับดูแลระดับอาเซียน	หน่วยงานกำกับดูแลวิชาชีพของไทย
วิศวกรรม	วิศวกรวิชาชีพอาเซียน (ASEAN Chartered Professional Engineer)	คณะกรรมการประสานงานด้านวิศวกรรมวิชาชีพอาเซียน (ASEAN Chartered Professional Engineer Coordinating Committee)	สภาวิศวกร
พยาบาล	-	คณะกรรมการประสานงานด้านพยาบาลวิชาชีพอาเซียน (ASEAN Joint Committee on Nursing)	สภาการพยาบาล
สถาปัตยกรรม	สถาปนิกอาเซียน (ASEAN Architect)	สภาสถาปนิกอาเซียน (ASEAN Architect Council)	สภาสถาปนิก
การสำรวจ	-	-	สภาวิศวกร
แพทย์	-	คณะกรรมการประสานงานด้านวิชาชีพแพทย์อาเซียน (ASEAN Joint Coordinating Committee on Medical Practitioners)	แพทยสภาและกระทรวงสาธารณสุข
ทันตแพทย์	-	คณะกรรมการประสานงานด้านวิชาชีพทันตแพทย์อาเซียน (ASEAN Joint Coordinating Committee on Dental Practitioners)	ทันตแพทย์สภาและกระทรวงสาธารณสุข
บัญชี	-	-	สภาวิชาชีพบัญชี

ที่มา : www.google.co.th

กรอบข้อตกลงยอมรับร่วมในสาขาบัญชีของอาเซียน : ASEAN Mutual Recognition Arrangement Framework on Accountancy Service (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2555)

กรอบข้อตกลงยอมรับร่วมในสาขาบัญชีของอาเซียน ประกอบด้วย 8 ข้อดังนี้

ข้อ 1. วัตถุประสงค์และหลักการ

1.1 เพื่ออำนวยความสะดวกในการเจรจาจัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมวิชาชีพบัญชีระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน โดยการให้โครงสร้างเพื่อนำไปสู่การสรุปข้อตกลงนั้น

1.2 เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ส่งเสริม และคำนึงถึงการพัฒนาแนวปฏิบัติที่ดีที่สุด ทั้งด้านมาตรฐานและคุณสมบัติของวิชาชีพบัญชี

1.3 เพื่อบรรลุจุดประสงค์ข้างต้น ประเทศสมาชิกอาเซียนจะใช้หลักการดังต่อไปนี้เป็นแนวทาง

1.3.1 ส่งเสริมประสิทธิภาพและคุณภาพของมาตรฐานของวิชาชีพบัญชีในประเทศสมาชิกอาเซียน

1.3.2 เสริมสร้างความร่วมมือในวิชาชีพบัญชีระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน

1.3.3 เคารพและปฏิบัติตามกฎระเบียบภายในของประเทศสมาชิกอาเซียนที่เข้าร่วมโดยไม่ลดมาตรฐานและข้อกำหนดของวิชาชีพบัญชี ในแต่ละประเทศสมาชิกอาเซียน และ

1.3.4 การเจรจาทั้งหมดระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน ไม่ว่าจะเป็นระดับสองฝ่ายหรือหลายฝ่าย เพื่อจัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมวิชาชีพบัญชีจะต้องอยู่บนพื้นฐานของ objectivity ความยุติธรรม และต่างตอบแทน

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม) ๒๕๕๕

ข้อ 2. นิยามและขอบเขต

นิยาม และขอบเขตของคำเฉพาะที่ใช้ในข้อตกลง ได้แก่ คำว่า บริการบัญชี ประเทศแหล่งกำเนิด หลักเกณฑ์หรือมาตรฐาน กฎระเบียบภายใน ประเทศผู้รับ คณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี นักบัญชีอาชีพ และการยอมรับ

ข้อ 3. หลักเกณฑ์การยอมรับ

3.1 การศึกษา

ประเทศสมาชิกอาเซียนตกลงว่า นักบัญชีอาชีพ (Practicing Professional Accountant : PPA) ของประเทศสมาชิกซึ่งขอให้มีการยอมรับในอีกประเทศสมาชิก ต้องได้รับการศึกษาตามเงื่อนไขที่มีผลบังคับใช้อยู่ในประเทศแหล่งกำเนิด ซึ่งหนังสือรับรองการศึกษาของบุคคลนั้นอาจถูกประเมินและยอมรับโดยคณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี (National Accountancy Body : NAB) และ/หรือสภาวิชาชีพบัญชี (Professional Regulatory Authority : PRA) ของประเทศผู้รับว่าผ่านเกณฑ์เงื่อนไขทางการศึกษาในประเทศผู้รับ

3.2 ใบอนุญาต

กรณีที่หน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานกำกับดูแลอื่นนอกเหนือจากคณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี (NAB) และ/หรือสภาวิชาชีพบัญชี (PRA) กำหนดให้ต้องมีใบอนุญาตอื่นๆ ในการประกอบวิชาชีพ ประเทศสมาชิกอาเซียนภายใต้กฎระเบียบภายใน จะต้องพยายามอย่างเต็มความสามารถในการอำนวยความสะดวกให้นักบัญชีอาชีพ (PPA) ของประเทศสมาชิกอื่น ได้รับการอนุมัติที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพบัญชี

3.3 การแสดงให้เห็นว่ามีความสามารถ

ประเทศสมาชิกอาเซียนยอมรับถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดให้นักบัญชีอาชีพ (PPA) ซึ่งขอให้มีการยอมรับในประเทศนั้น แสดงให้เห็นว่ามีความสามารถในการประกอบวิชาชีพเพื่อสร้างความมั่นใจว่านักบัญชีอาชีพ (PPA) มีความรู้ความสามารถครบถ้วนตามกฎระเบียบภายในของประเทศผู้รับ

3.4 ประสิทธิภาพ

นักบัญชีอาชีพ (PPA) ที่ต้องการให้มีการยอมรับจะต้องมีประสิทธิภาพครบถ้วนตามความต้องการที่

ระบุไว้โดยประเทศผู้รับ

3.5 มาตรฐานและแนวทางของสภาวิชาชีพบัญชีนานาชาติ (International Federation of Accountants : IFAC) ประเทศสมาชิกอาเซียนควรที่จะนำเอามาตรฐานและแนวทางของสภาวิชาชีพบัญชีนานาชาติ (IFAC) มาใช้ในการกำหนดความสามารถด้านวิชาชีพและคุณสมบัติต่างๆ สำหรับการประกอบวิชาชีพบัญชีของประเทศสมาชิกอาเซียนภายใต้กฎระเบียบภายในของประเทศสมาชิกนั้นๆ

ข้อ 4. กฎระเบียบภายในประเทศ

4.1 กฎระเบียบภายใน

ข้อตกลงยอมรับรวมวิชาชีพบัญชีในระดับภูมิภาคหรือพหุภาคีใดๆ ระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนจะต้องไม่กระทบต่อ สิทธิ อำนาจ และหน้าที่ของแต่ละประเทศสมาชิก และคณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี (NAB) และ/หรือสภาวิชาชีพบัญชี (PRA) หรือหน่วยงานกำกับดูแลอื่นของประเทศนั้นๆ ในการกำหนดหรือกำกับดูแลกฎระเบียบภายในที่สำคัญ

4.2 คณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี (NAB) และ/หรือ สภาวิชาชีพบัญชี (PRA) คณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี (NAB) และ/หรือสภาวิชาชีพบัญชี (PRA) ของประเทศสมาชิก มีหน้าที่รับผิดชอบดังนี้

4.2.1 ให้การยอมรับนักบัญชีอาชีพ (PPA) ที่สมัครเพื่อประกอบวิชาชีพโดยอิสระหรือร่วมกับนักบัญชีอาชีพ (PPA) ของประเทศผู้รับ ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎระเบียบภายในของประเทศ

4.2.2 ติดตามตรวจสอบการประกอบวิชาชีพของนักบัญชีอาชีพ (PPA) ที่ได้รับการยอมรับให้ประกอบวิชาชีพบัญชีในประเทศผู้รับ

4.2.3 กำหนด และ/หรือคงไว้ ซึ่งมาตรฐานในการประกอบวิชาชีพบัญชีและจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพ

4.2.4 แลกเปลี่ยนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกฎระเบียบภายใน แนวปฏิบัติ และการพัฒนาต่างๆ ด้านบริการบัญชีระหว่างประเทศประเทศสมาชิกอาเซียน

โดยให้สอดคล้องกับมาตรฐานภูมิภาค และ/หรือสากล ที่มีอยู่

ข้อ 5. การยอมรับร่วม

5.1 ภายใต้สถานการณ์ต่างๆ ของแต่ละประเทศสมาชิก ข้อตกลงยอมรับร่วมอาจจะกระทำ โดยความเกี่ยวข้อง และ/หรือการให้ความเห็นของ คณะกรรมการกำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชี (NAB) และ/หรือสภาวิชาชีพบัญชี (PRA) และหน่วยงานอื่นๆ ของรัฐที่เกี่ยวข้อง

5.2 ประเทศสมาชิกอาเซียนควรจะนำเอา แนวทางการจัดทำข้อตกลงยอมรับร่วมในสาขาบริการ บัญชีขององค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) มาใช้

5.3 ประเทศสมาชิกอาเซียนควรที่จะยึดถือ กรอบข้อตกลงนี้ในการเจรจาและสรุปผลการจัดทำ ข้อตกลงยอมรับร่วมวิชาชีพบัญชีในระดับทวิภาคีหรือ พหุภาคี

5.4 ข้อบทต่างๆ ของกรอบข้อตกลงนี้มี ผลบังคับใช้กับคนชาติของทุกประเทศสมาชิกอาเซียน นอกจากจะมีภาระบัญญัติเป็นอื่น ในข้อตกลงยอมรับร่วม วิชาชีพบัญชีในระดับทวิภาคีหรือพหุภาคี

ข้อ 6. การแก้ไขปรับปรุง

ข้อบทต่างๆ ของกรอบข้อตกลงนี้จะสามารถ แก้ไขปรับปรุงได้ก็ต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบซึ่งจัด ทำเป็นลายลักษณ์อักษรโดยรัฐบาลของประเทศสมาชิก อาเซียนทั้งหมดเท่านั้น

ข้อ 7. การระงับข้อพิพาท

ประเทศสมาชิกอาเซียน จะต้องพยายามอย่าง เต็มความสามารถที่จะยอมรับร่วมกันในเรื่องการตีความ และการประยุกต์ใช้กรอบข้อตกลงนี้ และจะต้อง พยายามทุกวิถีทางผ่านการติดต่อสื่อสาร เจรจา ปรีกษา และร่วมมือกันเพื่อให้ได้ข้อยุติที่เป็นที่พอใจร่วมกัน ต่อ สาเหตุใดๆที่จะมีผลกระทบต่อการดำเนินการตามกรอบ ข้อตกลงนี้

ข้อ 8. ข้อบทสุดท้าย

เงื่อนไขนิยามและข้อบทอื่นๆ ของความ ตกลงทั่วไปว่าด้วยการค้าบริการ (General Agreement on Trade in Services : GATS) และกรอบ

ความตกลงอาเซียนด้านบริการ (AFAS) จะถูกอ้างอิง และนำมาใช้ในเรื่องต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้กรอบความ ตกลงนี้ สำหรับกรณีที่ไม่ใช่ข้อบทกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ กรอบข้อตกลงนี้ จะมีผลใช้บังคับสาม (3) เดือนหลังจากประเทศสมาชิกอาเซียนทุกประเทศลงนาม และ กรอบข้อตกลงนี้จะได้รับการเก็บรักษาไว้กับเลขาธิการ อาเซียน ซึ่งจะทำสำเนา

สรุปสาระสำคัญของข้อตกลงสาขาบัญชี (MRA Framework) มีหลักการคือ เปิดให้นักบัญชี ที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดสามารถจดทะเบียนหรือ ขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพนักบัญชีในประเทศ อาเซียนอื่นได้โดยไม่ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบภายใน ของประเทศนั้นๆ ด้วย โดยข้อตกลงยอมรับร่วมกัน เน้นทำให้ประเทศสมาชิกอาเซียน ควรที่จะนำเอา มาตรฐานและแนวทางของสภาวิชาชีพบัญชีนานาชาติ (IFAC) มาใช้ในการกำหนดความสามารถด้านวิชาชีพ และคุณสมบัติต่างๆ สำหรับการประกอบวิชาชีพบัญชี ของประเทศสมาชิกอาเซียนภายใต้กฎระเบียบภายใน ของประเทศสมาชิกนั้นๆ ซึ่งของประเทศไทยคือ สภาวิชาชีพบัญชี

ผลกระทบของ AEC ต่อวิชาชีพบัญชี

จากข้อตกลงการเปิดการค้าเสรีการค้าบริการ อาเซียน (ASEAN Frame on services) ประกอบ ด้วยรูปแบบการให้บริการวิชาชีพบัญชี 4 รูปแบบ (Mode of supply) ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิชาชีพ บัญชี ดังนี้

รูปแบบที่ 1 : การบริการข้ามพรมแดน (Cross-border supply) หรือเรียกว่า การค้าบริการ mode 1 เป็นการให้บริการจากพรมแดนของประเทศ สมาชิกหนึ่งไปสู่พรมแดนของประเทศสมาชิกอื่นที่เป็น ลูกค้า โดยผู้ให้บริการไม่ต้องปรากฏตัวอยู่ในประเทศ ลูกค้า เช่น คนไทยขอให้บริษัทบัญชีต่างประเทศ ทำบัญชีให้บริษัทโดยติดต่อทาง e-mail หรือโทรศัพท์

ผลกระทบ ต่างชาติสามารถให้บริการทำและ ปรีกษาบัญชีข้ามพรมแดนมายังประเทศไทยได้ โดยไม่ จำเป็นต้องอยู่ในประเทศไทย

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม) ๒๕๕๕

รูปแบบที่ 2 : การบริโภคในต่างประเทศ (Consumption abroad) หรือเรียกว่า การค้าบริการ mode 2 เป็นการให้บริการที่เกิดขึ้นในพรมแดนของประเทศผู้ให้บริการ โดยอาศัยการเคลื่อนย้ายของผู้บริโภคเป็นเงื่อนไขสำคัญ เช่น คนไทยเดินทางไปขอคำปรึกษาด้านบัญชีในต่างประเทศ

ผลกระทบ คนไทยสามารถไปใช้บริการทำและปรึกษาบัญชีในต่างประเทศได้

รูปแบบที่ 3 : การจัดตั้งธุรกิจเพื่อให้บริการ (Commercial presence) หรือเรียกว่า การค้าบริการ mode 3 เป็นการเข้าไปลงทุนจัดตั้งธุรกิจในรูปแบบต่างๆ เพื่อให้บริการในประเทศลูกค้า เช่น การจัดตั้งสาขา สำนักงานตัวแทน หรือบริษัท เป็นต้น

ผลกระทบ ต่างชาติสามารถมาลงทุนเปิดสำนักงานบัญชีในประเทศไทย โดยถือหุ้นได้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 70

รูปแบบที่ 4 : การให้บริการโดยบุคคลธรรมดา (Movement of natural persons) หรือเรียกว่า การค้าบริการ mode 4 เป็นการเข้าไปทำงานประกอบ

อาชีพในสาขาบริการด้านต่างๆ เป็นการชั่วคราว ในประเทศลูกค้า เช่น นักบัญชีไทยเดินทางไปทำงานในต่างประเทศ

ผลกระทบ นักบัญชีในประเทศไทยสามารถไปทำงานในประเทศอาเซียน (สมองไหล) หรือต่างชาติสามารถเข้ามาทำงานในประเทศไทย (เข้ามาแย่งงาน) ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามกฎ ระเบียบ และได้รับความเห็นชอบจากสภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

คณะอนุกรรมการศึกษาและติดตามผลกระทบของ AEC ต่อวิชาชีพบัญชี สภาวิชาชีพบัญชีมีความเห็นว่าเมื่อมีการเปิดเสรีการค้าบริการอาเซียน ในปี 2558 ส่วนใหญ่ต่างชาติจะรุกเข้ามาในรูปแบบที่ 3 และรูปแบบที่ 4 ดังนั้นนักบัญชีควรมีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อกำหนดของการไปลงทุนและทำงานด้านธุรกิจบัญชีในประเทศต่างๆ ในอาเซียนจากพันธกรณีของแต่ละประเทศผูกพันภายใต้ความตกลงการค้าบริการอาเซียน (ASEAN Framework Agreement on Services : AFAS) ดังนี้

ประเทศ	ข้อผูกพันเปิดตลาดด้านการลงทุนและการทำงานบริการทำบัญชี/สอบบัญชี/ภาษีอากร
สิงคโปร์	➢ ต่างชาติเข้าไปทำงานบริการทำบัญชี/ ภาษีและสอบบัญชี ผูกพันเฉพาะผู้โอนย้ายพนักงานในบริษัทเครือ และต้องปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานและกฎหมายคนเข้าเมือง ➢ ต่างชาติสามารถลงทุนเปิดสำนักงานให้บริการทำบัญชี/บริการภาษี/ บริการสอบบัญชี โดยเปิดให้ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจบัญชี โดยถือหุ้นได้ถึง 100 % แต่ต้องมีกรรมการบริษัทอย่างน้อย 1 คนที่มีถิ่นพำนักในสิงคโปร์
อินโดนีเซีย	➢ ต่างชาติเข้าไปทำงานเป็นผู้บริหาร ผู้จัดการ ผู้เชี่ยวชาญ หรือที่ปรึกษา ได้คราวละ 2 ปี และต่ออายุได้ และต้องปฏิบัติตามกฎหมายแรงงานและกฎหมายคนเข้าเมือง ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจบัญชี ร่วมกับคนอินโดนีเซีย โดยให้ถือหุ้นได้ร้อยละ 49%
มาเลเซีย	➢ ต่างชาติเข้าไปทำงานทำบัญชี/สอบบัญชี ไม่เกินสำนักงานละ 8 คน และบริการด้านภาษีอากร ไม่เกินสำนักงานละ 2 คน โดยทุกคนต้องได้รับความเห็นชอบจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีถิ่นพำนักในมาเลเซีย และเข้าทำงานได้คราวละ 2 ปี (ต่ออายุได้) ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจให้บริการทำบัญชี/สอบบัญชี ร่วมกับคนมาเลเซียได้ โดยถือหุ้นไม่เกินร้อยละ 49%

ประเทศ	ข้อมูลพื้นฐานปิดตลาดด้านการลงทุนและการทำงานบริการทำบัญชี/สอบบัญชี/ภาษีอากร
ฟิลิปปินส์	➢ ด้านบริการสอบบัญชี/บริการทางภาษี หุ่นส่วนแต่ละรายต้องจดทะเบียนกับ CPA Philippines โดยต้องมีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 3 ปี โดยการเปรียบเทียบคุณสมบัติ MRA จะต้องเป็นชาติที่ยอมรับคุณสมบัติของนักฟิลิปปินส์เช่นเดียวกัน ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจให้บริการทำบัญชี/สอบบัญชี ร่วมกับนักฟิลิปปินส์ โดยถือหุ้นไม่เกินร้อยละ 30%
เวียดนาม	➢ ผู้สอบบัญชีต้องมีถิ่นพำนักในเวียดนามไม่น้อยกว่า 1 ปี และได้รับอนุญาตจากกระทรวงการคลังเวียดนาม รวมทั้งจดทะเบียนเป็นผู้สอบบัญชีที่ได้รับอนุญาตจาก Vietnam Association CPA (VACPA) รวมทั้งต้องแสดงหลักฐานการทำงานจากสำนักงานบัญชีที่จัดตั้งตามกฎหมายเวียดนาม ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจให้บริการทำบัญชี/สอบบัญชี/ภาษีอากร โดยถือหุ้นได้ 100%
กัมพูชา	➢ ต่างชาติเข้าไปทำงานผูกพันเฉพาะผู้โอนย้ายพนักงานในบริษัทระดับผู้บริหารจัดการและผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจให้บริการทำบัญชี/สอบบัญชี/ภาษีอากร โดยให้ถือหุ้นได้ 100%
ลาว	➢ ต่างชาติที่เข้าไปประกอบธุรกิจสำนักงานบัญชีหรือที่ปรึกษาด้านการบัญชี ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการมาตรฐานการบัญชีลาว โดยคนต่างชาติสามารถเข้าไปทำงานเป็นผู้ประกอบวิชาชีพบัญชีในลาวได้ ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจให้บริการทำบัญชี/สอบบัญชี/ภาษีอากร โดยจะอนุญาตให้ถือหุ้นได้ตั้งแต่ 30% - 100%

ประเทศ	ข้อมูลพื้นฐานเปิดตลาดด้านการลงทุนและการทำมาหากินทำบัญชี/สอบบัญชี/ภาษีอากร
พม่า	➢ พม่ายังไม่ผูกพันเปิดตลาดให้คนไทยเข้าไปทำงานให้บริการบัญชีในพม่า ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจให้บริการทำบัญชี/สอบบัญชี ร่วมกับพม่า โดยถือหุ้นตั้งแต่ 35% - 100% ตามกฎหมายการลงทุนต่างประเทศ รวมทั้งต้องเป็นสำนักงานบัญชีที่จดทะเบียนและมีประสบการณ์ทำงานด้านการบัญชีในไทยมาก่อน
บรูไน	➢ ต่างชาติเข้าไปทำงานผูกพันเฉพาะผู้โอนย้ายพนักงานในบริษัทหรือระดับผู้บริหารจัดการและผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนได้เฉพาะกิจการเจ้าของเดี่ยว (Sole Proprietorship) หรือหุ้นส่วน (Partnership) เท่านั้น แต่ต้องจดทะเบียนกับ Registrar of Business Names โดยขออนุญาตให้ต่างชาติถือหุ้นได้ 20 คน ทั้งนี้ หุ้นส่วนจะต้องประกอบด้วยบุคคล บริษัทในประเทศ หรือสาขาของบริษัทต่างชาติ และสำนักงานใหญ่ของบริษัทจะต้องอยู่ในประเทศบรูไน
ไทย	➢ ต่างชาติเข้ามาทำงานในประเทศไทยผูกพันเฉพาะผู้โอนย้ายพนักงานในบริษัทหรือได้ แต่ต้องได้รับใบอนุญาตหรือขึ้นทะเบียนกับสภาวิชาชีพบัญชี ผู้ทำบัญชีที่จะขึ้นทะเบียนกับสภาวิชาชีพบัญชี ต้องมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ในราชอาณาจักร และมีความรู้ภาษาไทยเพื่อที่จะทำบัญชีเป็นภาษาไทยได้ ในกรณีที่ผู้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้ไม่มีสัญชาติไทย ต้องมีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการบัญชีและกฎหมายภาษีอากรของไทย เพื่อปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการบัญชีและกฎหมายภาษีอากรที่เกี่ยวข้องได้ ส่วนผู้สอบบัญชีรับอนุญาตต้องเป็นสมาชิกสามัญหรือวิสามัญ และต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย แต่ในกรณีเป็นสมาชิกวิสามัญซึ่งเป็นคนต่างด้าวต้องเป็นผู้มีความรู้ภาษาไทยดีพอที่จะสามารถสอบบัญชีและจัดทำรายงานเป็นภาษาไทยได้ และต้องมีภูมิลำเนาในประเทศไทย ➢ ต่างชาติเข้าไปลงทุนธุรกิจบัญชี ร่วมกับคนไทย โดยให้ถือหุ้นได้ร้อยละ 49%

ที่มา : สภาวิชาชีพบัญชี, ผลกระทบของ AEC : ผู้ทำและผู้สอบบัญชี

จากข้อมูลการเปิดตลาดด้านการลงทุนและการทำงานวิชาชีพบัญชีในประเทศต่างๆ ในประชาคมอาเซียนข้างต้น เห็นได้ว่าประเทศส่วนใหญ่อนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้าไปร่วมลงทุนในธุรกิจให้บริการด้านบัญชี โดยสามารถถือหุ้นได้ตั้งแต่ร้อยละ 30% - 100% แล้วแต่ข้อกำหนดและขออนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของแต่ละประเทศ แต่จะไม่อนุญาตให้คนต่างชาติถือกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ส่วนด้านแรงงานนักบัญชีสามารถเข้าไปทำงานในประเทศในประชาคมอาเซียนได้ โดยต้องปฏิบัติตามกฎหมายคนเข้าเมือง และมีใบอนุญาตการทำงาน (Work Permit) ซึ่งสามารถต่ออายุได้ แต่จะมีประเทศพม่าที่ยังไม่เปิดตลาดให้

คนไทยเข้าไปทำงานให้บริการบัญชีในพม่า และมีหนึ่งประเทศที่กำหนดจำนวนนักบัญชี/สอบบัญชี ไม่เกินสำนักงานละ 8 คน และบริการด้านภาษีอากร ไม่เกินสำนักงานละ 2 คน คือประเทศมาเลเซีย

หากนักบัญชีต้องการไปทำงานในประเทศต่างๆ ในประชาคมอาเซียนได้นั้น จะต้องมีความสามารถด้านวิชาชีพและคุณสมบัติต่างๆ สำหรับการประกอบวิชาชีพบัญชีของประเทศสมาชิกอาเซียนภายใต้กฎระเบียบของหน่วยงานที่มีหน้าที่กำกับดูแลการประกอบวิชาชีพบัญชีของแต่ละประเทศ รวมถึงพิจารณาถึงโอกาสและอุปสรรคและจำนวนแรงงานในวิชาชีพบัญชีที่มีอยู่ในประเทศนั้นๆ มีดังนี้

ประเทศ	หน่วยงานที่กำกับดูแลวิชาชีพบัญชี	จำนวนวิชาชีพบัญชี (คน)
สิงคโปร์	Institute of Certified Public Accountants of Singapore : ICPAS	24,953
อินโดนีเซีย	Indonesian Institute of certified Public Accountants or Ikatan Akuntan Indonesia : IAI	11,655
มาเลเซีย	Malaysian Institute of Accountants : MIA	28,517
ฟิลิปปินส์	Philippine Institute of Certified Public Accountants : PICPA	20,144
เวียดนาม	Vietnam Association of Accountants and Auditors : VAA	8,000
กัมพูชา	Kampuchea Institute of Certified Public Accountants and Auditors : KICPAA	284
ลาว	Lao Association of Accountants and Independent Auditors : LAAIA	N/A
พม่า	Myanmar Accountancy Council : MAC	1,283
บรูไน	Brunei Darussalam Institute of Certified Public Accountants : BICPA	92
ไทย	Federation of Accounting Professions : FAP	52,000

ที่มา : สมาวิชาชีพบัญชี, ผลกระทบของ AEC : ผู้ทำและผู้สอบบัญชี

วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน

ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม) ๒๕๕๕

เมื่อพิจารณาข้อมูลข้างต้นจะเห็นว่าประเทศกลุ่ม CLMV (กัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนาม) และอินโดนีเซีย โดยช่องทางสำหรับนักบัญชีไทยที่ง่ายที่สุดคือการติดตามนักลงทุนไทยที่ไปลงทุนในประเทศดังกล่าว ซึ่งประเทศทั้ง 5 ประเทศนั้นล้วนมีนักบัญชีอยู่อย่างจำกัด ไม่เพียงพอต่อการรองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำเข้านักบัญชีที่ได้มาตรฐานจากต่างประเทศ จึงนับว่าเป็นโอกาสที่ดีสำหรับนักบัญชีไทยที่จะรุกเข้าไปในประเทศกลุ่มดังกล่าว

ด้านแรงงานในวิชาชีพบัญชีที่จะเข้ามาทำงานในประเทศไทย คือ นักบัญชีจากประเทศที่อยู่ในระดับเดียวกันกับประเทศไทยหรือประเทศที่เจริญกว่า ได้แก่ สิงคโปร์และมาเลเซีย รูปแบบการเข้ามาทำงานของนักบัญชีต่างชาติจะเป็นรูปแบบติดตามบริษัทในประเทศไทย ของคนที่มาลงทุนในประเทศไทย และนักบัญชีฟิลิปปินส์ อาจเป็นอีกกลุ่มที่มีโอกาสเข้ามาประกอบวิชาชีพในประเทศไทย ถึงแม้จะไม่ได้มีบริษัทฟิลิปปินส์มาลงทุนในประเทศไทยมากนักก็ตาม แต่ด้วยความสามารถในภาษาอังกฤษที่โดยเฉลี่ยมีมากกว่านักบัญชีไทยและค่าตอบแทนที่อยู่ในระดับเดียวกันหรืออาจน้อยกว่านักบัญชีไทย นักบัญชีฟิลิปปินส์จึงเป็นอีกชาติหนึ่งที่มีโอกาสเข้ามาทำงานในประเทศไทยหลังเปิดเสรีอาเซียนในปี 2558 (สภาวิชาชีพบัญชี, 2555)

ผู้ประกอบการวิชาชีพบัญชีควรเตรียมตัวอย่างไรกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน มีผลกระทบต่อวิชาชีพบัญชี นักบัญชีควรมีการเตรียมตัวเพื่อรองรับการเปิดเสรี เพื่อให้มีศักยภาพพร้อมที่จะแข่งขันกับนักบัญชีในประเทศอาเซียน ดังนี้

1. ควรพัฒนาทักษะด้านภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นภาษากลางของอาเซียน และควรเพิ่มการฝึกฝนภาษาอาเซียน เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย บรูไน กัมพูชา ลาว หรือพม่า เป็นต้น
2. เพิ่มการศึกษากฎระเบียบข้อบังคับและความรู้เกี่ยวกับองค์กรวิชาชีพรวมทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในวิชาชีพบัญชีของประเทศนั้นๆ
3. เพิ่มการศึกษามาตรฐานการบัญชี มาตรฐานการรายงานทางการเงิน และมาตรฐานการสอบบัญชี ของประเทศในประชาคมอาเซียน
4. พัฒนาความรู้ ความสามารถ และติดตามพัฒนาการทางวิชาชีพอย่างสม่ำเสมอ
5. ควรเรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณี สังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้งานประสบความสำเร็จและลดความเสี่ยงที่อาจเกิดจากความแตกต่างในสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. กรอบข้อตกลงยอมรับร่วมในสาขาบัญชีของอาเซียน. (2555). [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.thaifita.com. (วันที่สืบค้นข้อมูล 3 สิงหาคม 2555).
- กระบวนการหลักของ MRAs. (2554). [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก <http://rt-spark.blogspot.com/2011/08/blog-post.html> (วันที่สืบค้นข้อมูล 26 กรกฎาคม 2555).
- ข้อตกลงการค้าของอาเซียน. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.dpim.go.th. (วันที่สืบค้นข้อมูล 20 กรกฎาคม 2555).
- ธุรกิจบริการ : วิชาชีพบัญชี. (2555). กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์.

นักบัญชีไทยต้องเตรียมตัวอย่างไร กับ AEC. (2555). สภาวิชาชีพบัญชี. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.fap.or.th. (วันที่สืบค้นข้อมูล 26 กรกฎาคม 2555).

ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : AEC. (2552). กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์.

ประวัติความเป็นมาประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC). [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.thai-aec.com/asean-economic-community (วันที่สืบค้นข้อมูล 20 กรกฎาคม 2555).

มานัส มงคลสุข. (2554). ประชาคมอาเซียนกับวิชาชีพอาเซียน. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก <http://rt-spark.blogspot.com>. (วันที่สืบค้นข้อมูล 2 สิงหาคม 2555).

ไมตรี สุนทรวรรณ และวิเชต คำบุญรัตน์. คนไทยไปอย่างไรในอาเซียน. (2555). [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก km.ru.ac.th. (วันที่สืบค้นข้อมูล 6 สิงหาคม 2555).

สภาวิชาชีพบัญชี. เอกสารสัมมนาผลกระทบของ AEC : ผู้ทำและผู้สอบบัญชี. เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2555.

สัมมนาใหญ่นักบัญชีการก้าวสู่ AEC. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.thaifta.com. (วันที่สืบค้นข้อมูล 18 กรกฎาคม 2555).

สมาคมอาเซียน - ประเทศไทย. อาเซียนให้อะไรคุณ : ข้อตกลงยอมรับร่วมคุณสมบัตินักวิชาชีพอาเซียน. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.thaifta.com. (วันที่สืบค้นข้อมูล 26 กรกฎาคม 2555).

อุดม ธนุรัตน์พงศ์. (2555). ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนด้านการบริการสาขาวิชาชีพบัญชี. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก <http://tax.bugnoms.com>. (วันที่สืบค้นข้อมูล 26 กรกฎาคม 2555).

AEC ผลกระทบต่อนาคตของนักบัญชีไทย. (2555). สภาวิชาชีพบัญชี. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลได้จาก www.fap.or.th. (วันที่สืบค้นข้อมูล 26 กรกฎาคม 2555).

AEC Blueprint. องค์ความรู้ “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน”. [ออนไลน์]. เข้าถึงข้อมูลจาก www.thai-aec.com/aec-blueprint (วันที่สืบค้นข้อมูล 20 กรกฎาคม 2555).

